

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในตำบลแหลมผักเบี้ยจังหวัดเพชรบุรี โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำไปใช้ในแนวทางการวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
2. แนวความคิดด้านการท่องเที่ยว
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
4. แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ
5. แนวคิดการพัฒนา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

ประวัติความเป็นมา

ตำบลแหลมผักเบี้ยเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอบ้านแหลม อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอ ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 29 กิโลเมตร พื้นที่ของตำบลติดชายฝั่งทะเลอ่าวไทย แต่เดิมรูปลักษณะของตำบล เป็นหาดทรายขาว มีผักเบี้ยขึ้นเป็นจำนวนมาก และหาดทรายขาวนี้ยื่นออกไปในทะเล มีลักษณะแหลมและขาว ชาวบ้านต่างพากันเรียกบริเวณนี้ว่า “แหลมผักเบี้ย” ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ น้ำทะเลได้กัดกร่อน บริเวณพื้นที่ของหมู่บ้านหายไปเป็นจำนวนมาก ราษฎรได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ อพยพมาจากที่ไหน ไม่มีใครทราบ มาสร้างบ้านเรือนอยู่ตามบริเวณชายฝั่งและประกอบอาชีพทำการประมงเป็นส่วนใหญ่ จึงเรียกชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านแหลมผักเบี้ย” ต่อมาทางราชการได้มีการจัดตั้งตำบลขึ้น จึงเรียกตำบลนี้ว่า “ตำบลแหลมผักเบี้ย” จนถึงปัจจุบันนี้

ลักษณะภูมิประเทศ ที่ตั้ง และอาณาเขต

ตำบลแหลมผักเบี้ย เป็นตำบลหนึ่งใน 10 ตำบล ของอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ห่างจากที่ว่าการอำเภอ ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 29 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้ คือ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลบางแก้ว	อำเภอบ้านแหลม
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลหาดเจ้าสำราญ	อำเภอเมืองฯ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อ่าวไทย	อำเภอบ้านแหลม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลนาพันสาม	อำเภอเมืองเพชรบุรี

สภาพภูมิประเทศ

พื้นที่เป็นที่ราบลุ่มตามแนวชายฝั่งทะเล มีพื้นที่ป่าชายเลนด้านทิศตะวันออก สามารถใช้ประโยชน์ กิจการด้านป่าไม้มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา และนาเกลือ ส่วนอากาศจะคล้ายคลึงกับตำบลอื่นๆ ของอำเภอบ้านแหลม คือ มีลักษณะภูมิอากาศแบบมรสุม มี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อนอากาศไม่ร้อนจัด ฤดูหนาวอากาศไม่หนาวจัด และฤดูฝน มีฝนตกค่อนข้างชุก ระหว่างเดือน มิถุนายน ถึง เดือน สิงหาคม โดยเฉพาะบริเวณชายฝั่งทะเล

จำนวนประชากรทั้งหมด

ประชากรทั้งหมด	2,307 คน
เป็นชาย	1,115 คน
เป็นหญิง	1,192 คน
มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด	5,15 ครัวเรือน

การบริการพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติ

1. การคมนาคม ของตำบลแหลมผักเบี้ย มีการคมนาคมประเภท ทางบก การคมนาคมทางบก เส้นทางที่สำคัญ ได้แก่ ถนน สายคันกันน้ำเค็ม ซึ่งเป็นถนนลาดยางในตำบล อยู่ทางด้านทิศตะวันออก ส่วนถนนติดต่อระหว่างหมู่บ้าน จะเป็นถนนคอนกรีต ถนนลาดยาง และถนนดินบางส่วน

2. การคมนาคมติดต่อกับอำเภอใกล้เคียง เส้นทางที่ใช้ติดต่อกับอำเภอใกล้เคียง คือ ถนนคันกันน้ำเค็มลงมาเชื่อมกับทางหลวงจังหวัด หมายเลข 3177 ที่ตำบลหาดเจ้าสำราญ เข้าสู่ตัวเมืองเพชรบุรี แล้วออกสู่ อำเภออื่น ๆ ได้อย่างสะดวก โดยถนนเพชรเกษม สาย 4 ซึ่งจะผ่านอำเภอบ้านลาด ท่ายาง ชะอำ ทางใต้ และอำเภอเขาย้อย ทางเหนือ

3. การคมนาคมติดต่อภายในตำบลและตำบลใกล้เคียง โดยถนนสายคันกันน้ำเค็มขึ้นไปทางหนึ่ง เชื่อมกับ ตำบลบางแก้ว ปากทะเล บางขุนไทร และตำบลบ้านแหลม ลงมาทางใต้เข้าสู่ตำบลหาดเจ้าสำราญ อำเภอเมือง และถนนสายนี้ ตัดเชื่อม ระหว่างหมู่บ้านทุกหมู่ในตำบล ทำให้การคมนาคมติดต่อภายในตำบล สะดวก รวดเร็ว

4. การบริการรถยนต์โดยสาร และยานพาหนะ สำหรับการสัญจรภายในตำบล และระหว่างตำบลจะมีรถประจำทาง ให้บริการ ดังนี้ หมู่ที่ 1 มีรถสองแถววิ่งออกจากหมู่บ้าน ผ่าน หมู่ที่ 2, 3 และ 4 เข้าตัวเมืองเพชรบุรี

สถานที่ท่องเที่ยว

เส้นทางเกลือ

เนื่องจากจังหวัดเพชรบุรีมีอำเภอที่ติดกับทะเลมีอยู่ 4 อำเภอ แต่อำเภอที่มีการทำนาเกลือมี 2 อำเภอ คืออำเภอเมือง และอำเภอบ้านแหลม เกษตรกรจึงมีการประกอบอาชีพทำนาเกลือ ซึ่งเป็นอาชีพที่ทำรายได้ดีมีต้นทุนในการผลิตต่ำ นอกจากนั้นยังเป็นอาชีพอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้มีรายได้เข้าสู่ชุมชนได้เป็นอย่างดี ผลผลิตของเกลือจะได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับสภาพลมฟ้าอากาศ ที่มีผลต่อการทำนาเกลือในแต่ละปีด้วย ผลพวงอีกอย่างหนึ่งคือเกลือของจังหวัดเพชรบุรีนั้นมีคุณภาพความเค็มดีกว่าที่อื่น เพราะเป็นที่ความเค็มของน้ำส่วนใหญ่ที่เราจะเห็นการทำนาเกลือ ก็คือที่จังหวัดสมุทรสงคราม แต่เกลือที่นั่นคุณภาพน้อยกว่าที่เพชรบุรี เพราะความเค็มจากแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำแม่กลอง ออกมาเจือจางน้ำทะเลจึงทำให้ความเค็มน้อยลง

แหล่งดูนกที่สำคัญในเส้นทาง

แหลมผักเบี้ย จ. เพชรบุรี มีแหล่งดูนกน่าสนใจสองแห่ง คือ ในโครงการวิจัยตามแนวพระราชดำริแหลมผักเบี้ย ตามขอบบ่อบำบัดน้ำเสียพบนกยางหลายชนิด นกกาน้ำ นกกระสานวล ในป่าชายเลนจะพบนกกระจ่า้อยป่าโกงกางและนกโกงกางหัวโต ส่วนบริเวณนาเกลือรอบๆ โครงการฯ พบนกชายเลนมากมาย เช่น นกรัฟ นกทะเลขาแดงลายจุด นกทะเลขาเขียว นกสตีลท์ นีวยาว นกสตีลท์เล็ก นกปากซ่อมหางพัด แต่ตัวเด็ดก็คือ นกกรีดน้ำ อีกแห่งคือบริเวณปลายแหลมผักเบี้ย เป็นแหล่งรวมของนกนางนวลขนาดใหญ่ เช่น นกนางนวลหัวดำใหญ่ นกนางนวลหลังดำ พันธุ์รัสเซีย นกนางนวลหางดำ ส่วนพวกนกนางนวลเกลบก็มีไม่น้อย ทั้งนกนางนวลเกลบหงอนใหญ่-หงอนเล็ก นกนางนวลเกลบธรรมดา นอกจากนี้ยังพบนกยางจีนและนกชายเลนหลายชนิด รวมทั้งเป็นแหล่งทำรังวางไข่ของนกหัวโตมลายูด้วย

แนวความคิดด้านการท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมให้บริการที่สร้างรายได้ให้กับประเทศในระดับต้นๆ และมีอัตราการเจริญเติบโตที่รวดเร็วไม่เฉพาะในประเทศไทย แต่ครอบคลุมทั่วโลก ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่ว่าจะเป็นส่วนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น เพื่อเป็นสิ่งที่ประกอบกันขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

การท่องเที่ยวหรืออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่ประกอบด้วยธุรกิจหลายประเภท มีทั้งธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น ธุรกิจด้านการขนส่ง ที่พักอาศัย แหล่งท่องเที่ยว ธุรกิจด้านอาหาร และธุรกิจที่เกี่ยวข้องทางอ้อม คือ การผลิตสินค้าต่างๆ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญต่อการท่องเที่ยว ทำให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งในปัจจุบันการท่องเที่ยวกลายเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดเนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่มาจากการท่องเที่ยว และมีแนวโน้มว่าจะมีความสำคัญขึ้นเรื่อยๆ เพราะหากพิจารณาถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยว นอกจากประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจคือทำให้เกิดการจ้างแรงงาน ประชากรมีรายได้ ธุรกิจการคมนาคมขนส่งดีขึ้น มีความทันสมัย ดุลการชำระเงินดี เงินตราต่างประเทศไหลเข้าสู่ประเทศเพิ่มขึ้น การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดการปรับปรุงทางด้านโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา สาธารณูปโภคต่างๆ ตลอดจนการบริการด้านการโรงแรม ศูนย์การค้า และภัตตาคาร เป็นต้น การท่องเที่ยวช่วยทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สังคมและเศรษฐกิจ ตลอดจนการดำรงชีวิตของประเทศอื่นๆ ได้ดี การท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้ประเทศมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยอาศัยทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของแต่ละประเทศมีอยู่ ขึ้นอยู่กับว่าประเทศเหล่านั้นจะรู้จักใช้ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่ตนมีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากน้อยเพียงใด

บทบาทที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ยังประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติมาก คือ การท่องเที่ยวที่ทวีความสำคัญมากขึ้นก็ยิ่งจะเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและเกียรติภูมิของประเทศให้เป็นที่รู้จักแก่ชาวโลก แสดงให้เห็นถึงความมีชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ให้เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวประทับใจนอกเหนือจากความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว

ความหมายของการท่องเที่ยว

ประเสริฐ วิทยารัฐ (2530, หน้า 3) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นสินค้าที่มีความแตกต่างจากสินค้าอื่น คือ ผู้ซื้อหรือนักท่องเที่ยวต้องมาหาสินค้าด้วยตัวเองแทนที่สินค้าจะไปหาผู้ซื้อ สำหรับตัวสินค้าก็มีความแตกต่างจากสินค้าทั่วไปคือ ผู้ซื้อไม่สามารถเก็บสินค้าไว้เป็นสมบัติได้แต่ผู้ซื้อจะได้รับความรื่นรมย์ความพึงพอใจ ความแปลกใหม่ประเทืองปัญญา พักผ่อน สนุกสนาน ความคุ้มค่าของผู้ซื้อจึงอยู่ที่ความรู้สึกพึงพอใจประทับใจ และมีการบอกเล่าถึงความประทับใจแก่ผู้อื่นเพื่อชักชวนให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว

ไพฑูรย์ วิชิต และวิลาสวงค์ พงศะบุตร (2536, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง “การเดินทางไปเยือนสถานที่ต่างถิ่นซึ่งมิใช่เป็นที่พำนักอาศัยประจำของบุคคลและเป็นไปเพื่อเยือนชั่วคราว โดยมิใช่เพื่อเป็นการประกอบอาชีพรายได้”

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า “การท่องเที่ยวที่ผู้ท่องเที่ยวมุ่งหวังจะได้รับผลตอบแทนเพื่อพักผ่อนหย่อนใจและเพื่อสนองตอบความอยากรู้อยากเห็น”

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544, หน้า 2) ได้สรุปว่าการท่องเที่ยว หมายถึง “การเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยไม่คำนึงว่าระยะทางนั้นจะใกล้หรือไกลและการเดินทางนั้นจะมีการค้างแรมหรือไม่”

ปรีชา แดงโรจน์(2544, หน้า 29-30) ได้อ้างถึงคำนิยามขององค์การสหประชาชาติที่ได้จัดประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ณ กรุงโรม เมื่อปี พ.ศ. 2506 ไว้ว่าการท่องเที่ยวหมายถึงกิจกรรมที่มีเงื่อนไขเกี่ยวข้องอยู่ 3 ประการ คือ 1) ต้องมีการเดินทาง 2) ต้องมีสถานที่ปลายทางที่ประสงค์จะไปเยี่ยมเยือน และ 3) ต้องมีจุดมุ่งหมายของการเดินทาง และได้อธิบายเพิ่มเติมว่าการเดินทางท่องเที่ยวต้องมีมิใช่เพื่อการประกอบอาชีพและไปอยู่ประจำ แต่เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ อย่าง ดังต่อไปนี้

1. เพื่อพักผ่อนในวันหยุด
2. เพื่อวัฒนธรรมหรือศาสนา
3. เพื่อการศึกษา
4. เพื่อการกีฬาและบันเทิง
5. เพื่อชมประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษ
6. เพื่องานอดิเรก
7. เพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร
8. เพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ
9. เพื่อเข้าร่วมประชุมหรือสัมมนา

องค์การท่องเที่ยวโลก (WTO World Tourism Organization 2020 vision, 1995, p. 45) ได้ให้ความหมายทางการท่องเที่ยว ดังนี้

การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวแต่ไม่ใช่ตั้งหลักแหล่งอย่างถาวร การเดินทางเป็นความสมัครใจหรือความพึงพอใจของผู้เดินทางเอง มิใช่เป็นการถูกบังคับเป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้แต่เดินทางเพื่อ

พักผ่อนหย่อนใจ ด้วยความบันเทิงเบิกบาน เยี่ยมเยือนญาติมิตรการศึกษาค้นคว้าความรู้การกีฬา การประชุมสัมมนา และเพื่อติดต่อธุรกิจ

ผู้วิจัยจึงใคร่ขอสรุปว่าการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางเพื่อความเพลิดเพลินพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นการเดินทางที่มีเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ คือ

1. เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ได้แต่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ

ดาวิด แวนเนอร์และมาร์ติน ออฟเพอร์แมนท์(David Weaner and Martin Oppermann,1999 อ้างอิงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543, หน้า 147) ระบุไว้ในหนังสือ Tourism Management ในหัวข้อที่เกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ คือ แหล่งท่องเที่ยวที่จะต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (Natural Environment) มากกว่าสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment) และครอบคลุมเรื่องของปรากฏการณ์ตามธรรมชาติด้วย

เคก ลิงเบิร์ก (Kreg Lindberg, 2003, p. 78) กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติว่า "จะต้องมีจุดเด่นที่มีสิ่งดึงดูดใจตามธรรมชาติและจะต้องตัดขาดจากโลกภายนอก ซึ่งนักท่องเที่ยวจะไม่ได้สัมผัสที่บ้าน"

แม็กนี บรูอัน (Magne Bruun, 2004, p. 86) กล่าวถึง "ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติว่ากิจกรรมท่องเที่ยวที่มุ่งสัมผัสกับธรรมชาติ และชื่นชมทัศนียภาพ ทั้งนี้ครอบคลุมถึงเรื่องการท่องเที่ยวธรรมชาติและนันทนาการกลางแจ้ง"

ผู้วิจัยจึงขอสรุปว่าการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติหมายถึง สิ่งที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว มีทรัพยากรที่เป็นสิ่งดึงดูดใจ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ เช่น ทะเล ป่าชายเลน การอยู่อาศัยของนกใกล้สูญพันธุ์ เป็นต้น ซึ่งมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและประกอบกิจกรรมนันทนาการโดยก่อให้เกิดความสุขและความพึงพอใจ อันจะนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของคุณภาพชีวิต

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, หน้า 284) การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์และดนตรีรวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

อัศวิน แสงพิบูล (2550, หน้า 2) กล่าวว่า การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพรพาร์มปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยงแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ต่างๆ สถานที่ราชการ สถาบันการศึกษาที่มีงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตทางการเกษตรกรรมที่ทันสมัย ฯลฯ เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและผลิตผลในกิจกรรมทางการเกษตรในลักษณะต่างๆ ได้ความรู้ได้ประสบการณ์ใหม่ๆ บนพื้นฐานความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่นั้น โดยการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นเหมือนอีกทางเลือกใหม่ของนักท่องเที่ยว ที่จะได้ทั้งความสนุกสนาน ผลิตผลและสามารถนำความรู้กลับไปประยุกต์ใช้เพื่อประกอบอาชีพ ได้ทำให้หวนกลับไปค้นหาเรียนรู้ เข้าใจและมีความภาคภูมิใจในอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นคุณค่าภายใต้แนวคิดปรัชญาองค์ความรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเกษตรกรไทย ได้สัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมรูปแบบกิจกรรมและการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่หลากหลายทั้งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม จนถึงการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ท่ามกลางทัศนียภาพธรรมชาติที่สวยงามในทุกพื้นที่ของประเทศไทย

กรมส่งเสริมการเกษตร (2550, หน้า 20) ให้ความหมายไว้ดังนี้

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร พาร์มปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยง แหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างๆซึ่งดำเนินการอยู่ในภาคเอกชน กลุ่มองค์กร สถานที่ราชการ ตลอดจนสถาบันการศึกษาที่มีงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตทางการเกษตรที่ทันสมัย ฯลฯ เพื่อชมความสวยงาม ความสำเร็จและผลิตผลในกิจกรรมทางการเกษตรในลักษณะต่างๆ ได้ความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ๆ บนพื้นฐานความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่นั้น

ปัจจุบันได้มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) เพื่อเป็นการสร้างเสริมรายได้ให้แก่เกษตรกรและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้การดำเนินงานของโครงการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นนโยบายของรัฐบาลที่จะส่งเสริมอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรผู้วิจัยจึงใคร่ขอสรุปว่าการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการเกษตรเป็นหลัก เพื่อก่อให้เกิดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวสร้างรายได้

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ถูกต้อง ถึงความหมายของการมีส่วนร่วม มีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกัน ดังนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วม

United Nation (1975, p. 4) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกระทำ และเกี่ยวข้องกับมวลชนในระดับต่าง ๆ ดังนี้ ประการแรก ในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ ทางสังคม และการจัดสรรทรัพยากร และประการที่สอง ในการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรมและโครงการ

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2526, หน้า 25) ได้ชี้ให้เห็นลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนที่แล้วมา เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในแง่เข้ามาร่วมสมทบแรงงานสมทบวัสดุ สมทบเงิน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกันทำ

Keith (1972, p. 136) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเกี่ยวข้องทางจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่ง ในสถานการณ์กลุ่มหนึ่ง ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจ ให้กระทำการบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งให้ความรู้สึกร่วมรับผิดชอบ กับกลุ่มดังกล่าวด้วย

Reeders (1963, p. 39) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การมีส่วนร่วมในการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

Erwin (1976, p. 138) ให้แนวความคิดเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ปัญหา ของตน เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชน แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

Chapin (1977, p. 317) กล่าวว่า ลักษณะที่จะเป็นเครื่องชี้การมีส่วนร่วมของประชาชนทางสังคม จะดูได้จากลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงออก คือ การเป็นสมาชิกกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ การบริจาคเงินทอง วัสดุ สิ่งของ และการเสียสละเวลา แรงงาน การเงิน การเป็น สมาชิกของคณะ กรรมการและเป็นผู้ดำเนินการในกิจการนั้น ๆ โดยตรง

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2532, หน้า 36) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการดำเนินงานรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรของเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการว่า สมาชิกในชุมชนนั้นๆ จะต้องร่วมมือกันวางแผนและปฏิบัติงาน เพื่อสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาของประชาชนในชุมชน

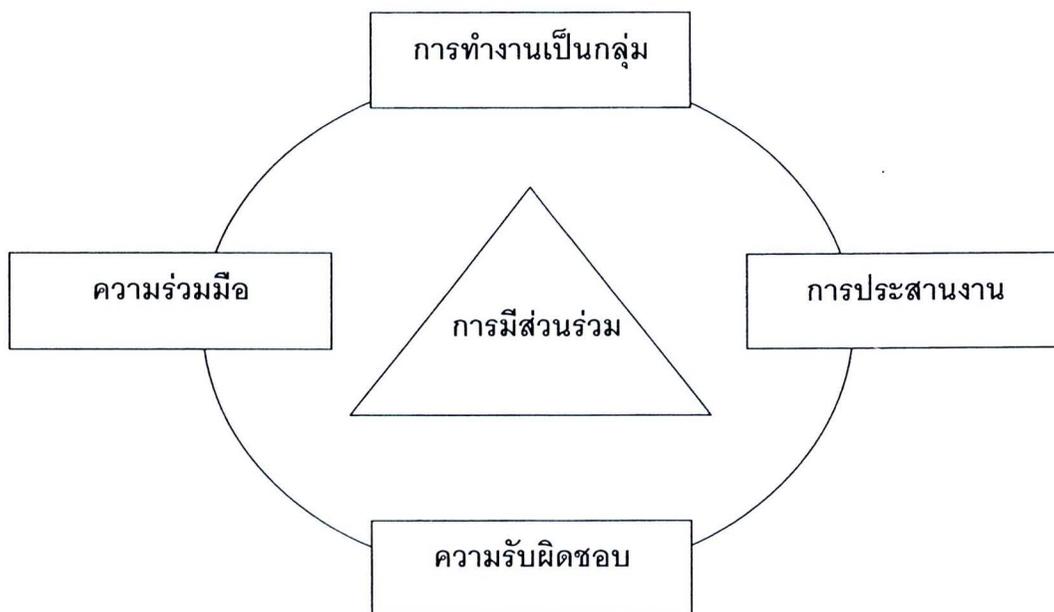
สันติ พัฒนาศักดิ์ (2539, หน้า 25) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ให้ประชาชนในท้องถิ่นหรือเกษตรกรในท้องถิ่นมีการประสานงาน และความรับผิดชอบในการพัฒนาท้องถิ่น ให้ตรงกับความต้องการของตนเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และมีการวางแผนไปจนถึงการลงมือปฏิบัติตามแผนและการประเมินผล ซึ่งจะก่อให้เกิดเกษตรกรหรือชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมกันถึงการเป็นเจ้าของกิจการนั้น

สิทธิชัย เสรีสงแสง (2535, หน้า 27) แสดงความคิดเห็นว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะต้องไม่หมายความว่าเพียงการดึงประชาชนเข้ามาร่วมโครงการที่รัฐเป็นผู้กำหนด “รูปแบบเป้าหมายของงาน” และ “กำหนดให้มีการเข้าร่วมงาน” ดังที่ผ่านมา แต่จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึก รับผิดชอบ และมีบทบาทอย่างเต็มที่ ตั้งแต่คิดค้นปัญหา วางแผนปฏิบัติงาน ดูแลกำกับ ตลอดจนประเมินผล ติดตามงาน การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้อง หมายถึง การมอบประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานคืนสู่ประชาชน การพยายามจัดตั้ง และพัฒนาองค์กรของประชาชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของตนเองเป็นสำคัญ

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (อ้างอิงใน พิมานา บุรณนินทุ, 2535, หน้า 27) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปว่า การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคล ผู้มีส่วนร่วมมีส่วนได้ส่วนเสียทุกขั้นตอนของโครงการของงานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่า สิ่งที่มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้นจะได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นว่า สิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการอย่างแท้จริงและมีความมั่นใจมากยิ่งขึ้น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนจะได้รับประโยชน์โดยเสมอหน้ากัน นอกจากนี้ ความหมายของความแตกต่างระหว่างการมีส่วนร่วมกับการให้ความร่วมมือจะมีความหมายแตกต่างกัน อีกประการหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมจะต้องคู่กับความรู้สึกเป็นเจ้าของ ส่วนการที่คนอื่นหรือฝ่ายอื่นเข้าร่วมด้วยนั้น ถือว่าเป็นการให้ความร่วมมือ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542, หน้า 28) ได้ให้ความเห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ต้องมาจากความสมัครใจของชุมชน โดยเฉพาะการสมัครใจที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน จะมีส่วนสร้างผลกระทบทั้งทางบวกและลบดังที่กล่าวแล้ว ดังนั้นจะเป็นผลดีอย่างไรหากชุมชนมีการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวว่ามีอุปทานการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความร่วมมือ การประสานงาน และความรับผิดชอบในการพัฒนาท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของตนเองโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามสมควร

สุทัศน์ กีฬาแปง (2544, หน้า 22) ซึ่งพอจะสรุปเป็นแผนภาพได้ตามแผน ภาพ 3 ดังนี้

ภาพ 3 แสดงความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากความหมายดังกล่าว การมีส่วนร่วมหมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชน กลุ่มองค์กรมีส่วนร่วมในการพัฒนา การตัดสินใจในการดำเนินงาน วางแผน ตามข้อเสนอโครงการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2548) ได้กล่าวไว้ว่า เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วม มี 3 ประการ คือ

1. ต้องมีอิสรภาพ หมายถึง มีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ การถูกบังคับให้เข้าร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใด ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม
2. ต้องมีความเสมอภาค บุคคลที่เข้าร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ
3. ต้องมีความสามารถ บุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ หมายความว่า ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาค แต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

การมีส่วนร่วม เป็นการกระจายโอกาสให้บุคคลมีส่วนร่วม และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ หากการมีส่วนร่วมมากขึ้นเพียงใดก็จะช่วยให้มีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหาร และทำให้ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น

ระดับขั้นและเครื่องมือของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม มี 4 ระดับ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation)
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefit)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมข้างต้นพอสรุปได้ว่า นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในด้านการจัดการ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวของชุมชนจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผล ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีการสนับสนุนในการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปขององค์กรที่เกี่ยวข้องทุกส่วนและทุกระดับ

ลักษณะการมีส่วนร่วม

จ้ออ่าน วุฑฒิกกรรมรักษา (2526, หน้า 16) ได้จำแนกการเข้ามามีส่วนร่วม ไว้เป็น 5 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นกำหนดความต้องการ (2) ขั้นวางแผนการดำเนินงาน (3) ขั้นตัดสินใจ (4) ขั้นดำเนินการ และ (5) ขั้นติดตามผลงาน

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527, หน้า 10) ได้สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงานกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตาม

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527, หน้า 6-7) กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมการดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้คือ ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้า ปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมตลอดจนความต้องการของชุมชน ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อขจัดและแก้ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน

นิศากร สิงหนเสนี (2541) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการระบุปัญหา ตัดสินใจและสาเหตุปัญหา ขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าประชาชนไม่มีบทบาทในการระบุปัญหาและความต้องการของเขาแล้วโครงการต่างๆ ที่วางออกมาก็จะไร้ประโยชน์ เพราะมิได้ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชน ดังนั้นต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการระบุปัญหา วิเคราะห์ปัญหาด้วยตนเองโครงการที่วางไว้ก็จะสามารถดำเนินไปสู่จุดหมายโดยง่าย เพราะประชาชนจะเกิดความรู้สึกที่เป็นเจ้าของโครงการ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาให้พวกเขาเองได้อย่างถูกต้อง

2. การมีส่วนร่วมในการพัฒนางานวางแผนดำเนินกิจกรรม คือ การร่วมกันวางแผนโครงการดำเนินกิจกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหามาตรับด้วยตัวเอง แต่อย่างไรก็ตามนักพัฒนาควรมีส่วนเข้าร่วมในการวางแผนด้วย เพื่อคอยแนะนำประชาชนในการวางแผนกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหา แต่มิใช่นักพัฒนาจะไปเป็นผู้วางแผนกำหนดแนวทางแก้ปัญหาเสียเอง เพราะผลเสียจะติดตามมากก็คือ ประชาชนไม่สามารถดำเนินการช่วยเหลือตัวเองได้ในโอกาสต่อไป

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนแบ่งปันผลประโยชน์จากโครงการที่ทำและการปฏิบัติงาน นักพัฒนาควรกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนในการลงทุนในรูปแบบของทรัพยากรธรรมชาติ ที่ประชาชนมีอยู่ตามกำลังความสามารถของประชาชน แทนที่จะใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยจากภายนอกของชุมชนเสียทั้งหมด การดำเนินกิจกรรมร่วมกันนี้ จะเป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนรู้จักการทำงานร่วมกัน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นนี้ จะทำให้ประชาชนได้มีการประเมินว่าผลงานที่ตัวเองดำเนินไปนั้น ได้รับผลดีผลเสียมากน้อยเพียงไร การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น จะทำให้ประชาชนรู้แจ้งเห็นจริงว่า กิจกรรมที่พวกเขาทำไปนั้นดีหรือไม่ดีอย่างไร จากลักษณะการมีส่วนร่วมดังกล่าวสามารถสรุปได้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1) ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ 2) ร่วมวางแผน 3) ร่วมดำเนินการ 4) ร่วมติดตามประเมินผล

เครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วม

ประเวศ วะสี(2532) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นความคิดริเริ่มของท้องถิ่นในการทำให้เกิดการจัดองค์กรและการปรากฏขึ้นของผู้นำตามธรรมชาติ จากแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่แล้วจะมีลักษณะที่ไม่แตกต่างกัน

กันมากนัก จะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยในส่วนขงรายละเอียดที่แยกย่อยลงไปเท่านั้น อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้จึงได้สรุปรวมแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดเป็นกรอบในการศึกษาไว้ 4 ขั้นตอน

1. การมีส่วนร่วมศึกษา
2. ร่วมวางแผนวางโครงการ
3. การมีส่วนร่วมปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมติดตามผลและร่วมบำรุงรักษา

อุดม แี่ยมชื่นพงษ์ (2537, หน้า 30) ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดกรอบในการศึกษาดังนี้

1. การมีส่วนร่วมศึกษาปัญหา ร่วมวางแผน
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานประสานงาน
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามผลและประเมินผล

โดยสรุปแล้วเครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วม คือ ความเต็มใจ ตั้งใจ สนใจที่จะเสียสละทั้งแรงกาย แรงใจ ทรัพย์สิน วัสดุโดยแสดงให้เห็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม เพื่อให้การสนับสนุนต่อสังคมโดยส่วนรวมและให้ท้องถิ่นนั้นๆ เกิดความรัก ความสามัคคี มีความคิดริเริ่มที่จะทำให้เกิดการจัดองค์กร อันจะก่อให้เกิดประโยชน์เป็นไปในทางที่ดียิ่งขึ้นตลอดไป

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

สากล สถิตวิทยานันท์ (2532, หน้า 166-167) ให้ความเห็นการมีส่วนร่วมว่าเกิดจากแนวคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีอยู่ต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือทำงานร่วมกัน
3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้ต้องรุนแรงและมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นๆ

นรินทร์ แก้วมีศรี (2538) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาจะเห็นได้ว่ากิจกรรมการพัฒนาใดๆ ก็ตาม หากประชาชนไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และลงมือดำเนิน

กิจกรรมด้วยตนเองแล้ว กิจกรรมนั้นก็อาจจะสำเร็จและดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าหากว่าประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ ในกระบวนการอย่างถ่องแท้ จะสามารถมองเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อตัวเอง ครอบครัว และชุมชน ทั้งยังได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเพียงพอ จนเกิดความตระหนักในปัญหาของตนเองและค้นหาทางแก้ไข เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนเกิดการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างแท้จริง

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 ลักษณะ คือ (นรินทร์ แก้วมีศรี, 2538, หน้า 12)

1. การมีส่วนร่วมแท้จริง ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการกระบวนการ ตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา การร่วมคิด และหาวิธีแก้ไขปัญหาร่วมวางแผนนโยบาย หรือโครงการ ร่วมตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนร่วมปฏิบัติตามนโยบายหรือแผนงานให้บรรลุตามผลที่กำหนดไว้ ร่วมควบคุมติดตามและประเมินผล

2. การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนโดยเฉพาะ เข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนมีขั้นตอนในปฏิบัติ 4 ขั้นตอน คือ (นรินทร์ แก้วมีศรี, 2538, หน้า 12)

1. การมีส่วนร่วมในการค้นปัญหา สาเหตุของปัญหาและร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะถ้าหากว่าบุคคลในชุมชนยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตัวของเขาเองแล้ว การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ ก็ไม่อาจเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนนั้นได้ เพราะบุคคลในชุมชนนั้น จะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งหนึ่งที่ผู้ให้ความรู้จะต้องยอมรับ คือ บุคคลในชุมชนซึ่งเป็นผู้อยู่กับปัญหา จะเป็นผู้รู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่เขาจะมองปัญหานั้นได้ไม่ชัดเจนหรือเข้าไม่ถึงแก่นแท้ของปัญหา ต่อมาเมื่อมีบุคคลมาช่วยชี้แนะ เขาจึงมองเห็นสาเหตุของปัญหาของตนเด่นชัดขึ้น ดังนั้น บุคคลในชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อเรียนรู้ปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาด้วยตัวเอง ทั้งการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม เพื่อจะนำไปสู่การหาแนวทางแก้ปัญหานั้นๆ ต่อไป

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม เมื่อบุคคลในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหาของตนเองแล้ว ขั้นตอนที่ไปของการมีส่วนร่วมคือ จะต้องให้บุคคลได้เรียนรู้ในเรื่องของการวางแผนและดำเนินกิจกรรม การแสวงหาแหล่งทรัพยากรหรือความช่วยเหลือ เพื่อที่จะมาสนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ บุคคลยังต้องมีส่วนร่วมในการกำหนด

ทางเลือกในการแก้ปัญหาพร้อมกัน การแก้ปัญหาอาจจะกระทำได้หลายวิธีแต่จะมีวิธีที่ดีที่สุดในเรื่องดังกล่าว ผู้ที่ให้ความรู้ซึ่งอยู่ในฐานะที่มีประสบการณ์มากกว่าจะต้องเป็นผู้คอยให้คำแนะนำ จนกระทั่งบุคคลเหล่านั้นสามารถตัดสินใจได้ว่า จะเลือกใช้วิธีใดในการแก้ปัญหาที่ตนเองและชุมชนกำลังเผชิญอยู่

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้น การปฏิบัติงานด้วยตนเองอาจทำให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด เมื่อเห็นประโยชน์ก็จะสามารถดำเนินกิจกรรมนั้นด้วยตัวเองพร้อมทั้งร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจการนั้นๆ ด้วย

4. การมีส่วนร่วมและการติดตามประเมินผล การประเมินผลด้วยตนเองจะทำให้บุคคลและชุมชนมีความตระหนักว่า กิจกรรมที่ตนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการมาทั้งหมดนั้นดีหรือไม่เพียงไร และควรจะพิจารณาว่าจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ทำให้บุคคลได้เรียนรู้และใช้ประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และจะส่งผลถึงการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปให้ประสบผลสำเร็จและเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้มากขึ้น

คูฟแมน (Koufman, 1949, p.7) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบทพบว่าอายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ประยูร ศรีประสาธน์ (2542) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วม ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม มีด้วยกัน 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ
2. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม
3. ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมได้ ดังนี้

1. ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ต่างๆ
2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้
3. การได้รับข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร และแหล่งที่มาของข่าวสาร

มิตรา สามารถ (2543) ได้เสนอว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีกิจกรรมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์โดย

ไม่เบียดเบียนทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เริ่มตั้งแต่การให้ข้อมูลท้องถิ่น การเตรียมการจัดการ การวางแผน การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การมีส่วนร่วมในการบริการ และการได้รับประโยชน์จากการบริการ

จากที่กล่าวมาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมมีอยู่ด้วยกันหลายประการ คือ ลักษณะส่วนบุคคลต่างๆ เช่น อายุ เพศ การศึกษา และปัจจัยอื่นๆ ทั้งนี้การตัดสินใจร่วมกันต้องมากพอที่จะให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่ตอบสนองความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ โดยมีขั้นตอนในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การดำเนินงาน การประสานงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผลนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ้างอิงใน ภราเดช พยัควิเชียร, 2543, หน้า 15) ได้กำหนดนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนไว้ มีดังนี้

1. พัฒนาแบบแผนการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ตลอดจนรวมถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น เอกชน และประชาชนทั่วไป ในด้านการลงทุน การผลิตสินค้าและบริการ ทั้งนี้ต้องมีความเสมอภาค เป็นธรรม ในกรอบที่เหมาะสม สอดคล้องกับการพัฒนาด้านอื่นๆ และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

2. สนับสนุนการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปขององค์กรหรือคณะกรรมการระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น โดยมีเครือข่ายครอบคลุมผู้เกี่ยวข้อง ทุกส่วนและทุกระดับ โดยให้องค์กรมีขอบเขตความสามารถในการตัดสินใจและดำเนินการอย่างอิสระ ภายใต้กรอบที่ตอบสนองความจำเป็นในการจัดการแต่ละระดับ

3. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผล ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งปรับทัศนคติและปรับปรุงขีดความสามารถของหน่วยงานของรัฐให้สามารถร่วมมือและเกื้อหนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น

4. ส่งเสริมการจัดตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชนที่ดูแลด้านสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่มีนิติบุคคล

5. แก้ไข ปรับปรุง และพัฒนากฎหมายและระบบงบประมาณของภาครัฐ ให้สามารถส่งเสริมและเอื้ออำนวยต่อการประสานงานความร่วมมือของหน่วยงานปฏิบัติทุกระดับกับประชาชนท้องถิ่น ตลอดจนกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับในการให้ชุมชนมีโอกาสในการควบคุม กำกับ ดูแล และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

6. สนับสนุนพัฒนาศักยภาพของคน โดยการเพิ่มความรู้ ทักษะ และการมีจิตสำนึกในด้านการจัดการพัฒนาการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว การอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับชุมชนให้กว้างขวางมากขึ้น

7. สนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพในด้านการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างอิสระและสามารถจัดเก็บรายได้เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟู การท่องเที่ยวได้ด้วยตัวเอง โดยให้มีการพัฒนาทักษะการจัดการที่ถูกต้อง

8. สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาทางสังคมให้มีโอกาสในการเข้าช่วยเหลือและยกระดับการมีส่วนร่วม ตลอดจนการจัดตั้งองค์กรชุมชนและองค์กรจัดการธุรกิจของประชาชนอย่างสร้างสรรค์

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ลักษณะทางสังคมกับผลกระทบที่ชุมชนได้รับจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในอดีตที่ผ่านมาส่งผลให้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการท่องเที่ยวในบางส่วน เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยถือว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเป็นเป้าหมายที่สำคัญ ทิศทางและแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชน จะต้องเป็นการนำไปสู่ความร่วมมือ ในการใช้ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว เพื่อรองรับการท่องเที่ยวให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วนตามกรอบ และลักษณะการท่องเที่ยวในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับนโยบาย ระดับแผน และระดับปฏิบัติ

ภราเดช พัทธวิเชียร (2542, หน้า 30) กล่าวว่า ในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้นจำเป็นที่สุด คือ การสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนเสริมสร้างในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม องค์ความรู้ต่างๆ เพื่อเป็นการลดช่องว่างความอ่อนด้อยถ้าชุมชนไม่แข็งแรง ก็จะทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างไม่มั่นคงและไม่ก้าวหน้า นอกจากนั้นธุรกิจการท่องเที่ยวต้องนำรายได้กลับคืนแก่ชุมชนท้องถิ่น เกิดประโยชน์ร่วมกันระหว่างผู้ดำเนินธุรกิจและชุมชนท้องถิ่น จึงจะเกิดความยั่งยืนในการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยว

แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ

การศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ ได้มีผู้สนใจและผู้ศึกษาไว้มากโดยมีสาระที่เกี่ยวข้องดังนี้

ระดับของความรู้และความหมายของความรู้

พจนานุกรมทางการศึกษา (Carter V. Good, 1973, p.325) ได้ให้ความหมายของ ความรู้ ว่าความรู้เป็นข้อเท็จจริง (Facts) ความจริง (Truth) กฎเกณฑ์และข้อมูลต่างๆที่มนุษย์ได้รับและรวบรวมสะสมไว้จากมวลประสบการณ์ต่างๆ

พจนานุกรม (The Lexiticon Webster Dictionary Encyclopedia Edition, 1977, p. 531) ได้ให้คำจำกัดความ ความรู้ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์และโครงสร้างที่เกิดขึ้นจากการศึกษาหรือเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับสถานที่ สิ่งของ หรือบุคคล ซึ่งได้จากการสังเกต ประสบการณ์ หรือรายงาน การรับรู้ข้อเท็จจริงเหล่านี้ต้องชัดเจนและต้องอาศัยเวลา

วิชัย วงศ์ใหญ่ (2530, หน้า 130) ได้ให้ความหมายความของ “ความรู้” ไว้ว่า ความรู้เป็นพฤติกรรมเบื้องต้นที่ผู้เรียนสามารถจำได้ หรือระลึกได้โดยการมองเห็น ได้ยิน ความรู้ในขั้นนี้ คือ ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ คำจำกัดความ เป็นต้น

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (อ้างอิงใน อักษร สวัสดิ์ 2542, หน้า 26) ได้ให้คำอธิบายว่า ความรู้ เป็นพฤติกรรมขั้นต้นที่ผู้เรียนรู้เพียงแต่เกิดความจำได้ โดยอาจจะเป็นการนึกได้หรือโดยการมองเห็น ได้ยิน จำได้ ความรู้ในขั้นนี้ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ โครงสร้างและวิธีแก้ไขปัญหา ส่วนความเข้าใจอาจแสดงออกมาในรูปของทักษะด้าน “การแปล” ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการเขียนบรรยายเกี่ยวกับข่าวสารนั้น ๆ โดยใช้คำพูดของตนเอง และ “การให้ความหมาย” ที่แสดงออกมาในรูปของความคิดเห็นและข้อสรุป รวมถึงความสามารถในการ “คาดคะเน” หรือการคาดหมายว่าจะเกิดอะไรขึ้น

เบนจามิน บลูม (Benjamin S. Bloom อ้างอิงใน อักษร สวัสดิ์ 2542, หน้า 26-28) ได้ให้ความหมายของ ความรู้ ว่าหมายถึง เรื่องที่เกี่ยวกับการระลึกถึงสิ่งเฉพาะ วิธีการและกระบวนการต่าง ๆ รวมถึงแบบกระบวนของโครงการวัตถุประสงค์ในด้านความรู้ โดยเน้นในเรื่องของ กระบวนการทางจิตวิทยาของความจำ อันเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงเกี่ยวกับการจัดระเบียบ โดยก่อนหน้านั้นในปี ค.ศ. 1965 บลูม และคณะ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้หรือพุทธิพิสัย (cognitive domain) ของคน ว่าประกอบด้วยความรู้ตามระดับต่าง ๆ รวม 6 ระดับ ซึ่งอาจพิจารณาจากระดับความรู้ในขั้นต่ำไปสู่ระดับของความรู้ในระดับที่สูงขึ้นไป โดยบลูมและคณะ ได้แจกแจงรายละเอียดของแต่ละระดับไว้ดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) หมายถึง การเรียนรู้ที่เน้นถึงการจำและการระลึกได้ถึงความคิด วัตถุ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นความจำที่เริ่มจากสิ่งง่าย ๆ ที่เป็นอิสระแก่กัน ไปจนถึงความจำในสิ่งที่ย่างยากซับซ้อนและมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน

2. ความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด (Comprehension) เป็นความสามารถทางสติปัญญาในการขยายความรู้ ความจำ ให้กว้างออกไปจากเดิมอย่างสมเหตุสมผล การแสดงพฤติกรรมเมื่อเผชิญกับสื่อความหมาย และความสามารถในการแปลความหมาย การสรุปหรือการขยายความสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

3. การนำไปปรับใช้ (Application) เป็นความสามารถในการนำความรู้ (knowledge) ความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด (comprehension) ในเรื่องใด ๆ ที่มีอยู่เดิม ไปแก้ไขปัญหาที่แปลกใหม่ของเรื่องนั้น โดยการใช้ความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการกับความคิดรวบยอดมาผสมผสานกับความสามารถในการแปลความหมาย การสรุปหรือการขยายความสิ่งนั้น

4. การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นความสามารถและทักษะที่สูงกว่าความเข้าใจ และการนำไปปรับใช้ โดยมีลักษณะเป็นการแยกแยะสิ่งที่จะพิจารณาออกเป็นส่วนย่อย ที่มีความสัมพันธ์กัน รวมทั้งการสืบค้นความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ เพื่อดูว่าส่วนประกอบปลีกย่อยนั้นสามารถเข้ากันได้หรือไม่ อันจะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างแท้จริง

5. การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นความสามารถในการรวบรวมส่วนประกอบย่อย ๆ หรือส่วนใหญ่ ๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นเรื่องราวอันหนึ่งอันเดียวกัน การสังเคราะห์จะมีลักษณะของการเป็นกระบวนการรวบรวมเนื้อหาสาระของเรื่องต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน เพื่อสร้างรูปแบบหรือโครงสร้างที่ยังไม่ชัดเจนขึ้นมาก่อน อันเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ภายในขอบเขตของสิ่งที่กำหนดให้

6. การประเมินผล (Evaluation) เป็นความสามารถในการตัดสินเกี่ยวกับความคิดค่านิยม ผลงาน คำตอบ วิธีการและเนื้อหาสาระเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยมีการกำหนดเกณฑ์ (criteria) เป็นฐานในการพิจารณาตัดสิน การประเมินผล จัดได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สูงสุดของพุทธิลักษณะ (characteristics of cognitive domain) ที่ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจ การนำไปปรับใช้การวิเคราะห์และการสังเคราะห์เข้ามาพิจารณาประกอบกันเพื่อทำการประเมินผลสิ่งหนึ่งสิ่งใด

The Modern American Dictionary ว่าได้ให้คำจำกัดความของความรู้ที่แตกต่างกัน 3 ลักษณะ (Wikstrom and Normann , 1994, p.9) ดังนี้

ความรู้ คือ ความคุ้นเคยกับข้อเท็จจริง (Fact) ความจริง (Truths) หรือหลักการโดยทั่วไป (principles)

ความรู้ คือ รู้ (Known) หรืออาจจะรู้ (May be known)

ความรู้ คือ จิตสำนึก ความสนใจ (Awareness)

จากคำจำกัดความที่มีผู้กล่าวไว้ในเบื้องต้น สามารถสรุปได้ว่า ความรู้ หมายถึง ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ และรายละเอียดของเรื่องราวและการกระทำต่าง ๆ ที่บุคคลได้ประสบมาและเก็บสะสมไว้เป็นความจำที่สามารถถ่ายทอดต่อ ๆ ไปได้ และสามารถวัดความรู้ได้โดยการระลึกถึงเรื่องเหล่านั้นแล้วแสดงออกมา

ความรู้มีอยู่มากมายรอบ ๆ ตัวเรา และสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ (มนตรี แย้มกสิกร, 2537)

ระดับแรก ความรู้เกี่ยวกับสิ่งรอบตัวเรา ซึ่งสามารถรับรู้ได้โดยประสาทสัมผัส มองเห็นได้ ยิน ตมกลิ่น และลิ้มรสได้ เช่น ความร้อน - เย็น ความสว่าง - มืด เสียง ดัง-เบา กลิ่นหอม-เหม็น และรสเค็ม-หวาน เป็นต้น ความรู้ระดับต้นนี้อาจเรียกว่า ความรู้รู้สึก

ระดับที่สอง ได้แก่ ความรู้ด้านภาษา ซึ่งจะให้อ่านและเขียนหนังสือได้ ฟังเข้าใจฟัง วิทญ์และดูทีวีรู้เรื่อง ตลอดจนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สะสมและตกทอดกันมา

ระดับที่สาม ได้แก่ ความรู้ด้านวิชาการ ซึ่งได้จากการศึกษาเล่าเรียน ทำให้คิดเลขเป็น คำนวณดอกเบี้ยได้ ออกแบบอาคารได้ เขียนบทละครได้ ใช้คอมพิวเตอร์เป็น รู้กฎหมายบ้านเมือง รู้จักกฎเกณฑ์ ทางฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ เคมี และชีววิทยา วินิจฉัยโรคและรู้วิธีการรักษาโรค เป็นต้น ความรู้วิชาการเหล่านี้ มักจะต้องเรียนรู้จากครู อาจารย์ เอกสาร ตำราทางวิชาการหรือผู้ที่รู้เรื่องนั้น มาก่อน

ระดับที่สี่ ได้แก่ ความรู้ใหม่ เป็นความรู้ที่ไม่เคยมีอยู่ก่อน ได้มาโดยการค้นคว้าวิจัย การคิดค้นกระบวนการใหม่ และควรจะหาแนวทางในการนำความรู้ใหม่ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อให้เกิดการพัฒนา

ดังนั้นการเกิด ความรู้ จึงเป็นพฤติกรรมขั้นแรกของการเรียนรู้ และการรับรู้โดยอาศัยจากการอ่าน การพูด การฟัง การจดจำและการย้อนรำลึก ขั้นตอนนี้ไม่ต้องใช้ความคิดหรือสมรรถภาพทางสมองมากนักแต่สำคัญเพราะสามารถพัฒนาไปสู่การเกิดความเข้าใจ การนำเอาความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการประเมินผล การรับรู้จึงเป็นขั้นตอนพื้นฐานในการรับข่าวสาร ความคิดมีผลเชื่อมโยงเป็นพฤติกรรมต่อเนื่องในขั้นตอนต่อมา

ความหมายความเข้าใจ (Comprehension)

จักรกริช ใจดี (2542, หน้า 8-9) ได้แยกความเข้าใจออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

การแปลความ คือ ความสามารถในการจับใจความให้ถูกต้องกับสิ่งที่สื่อความหมายหรือความสามารถในการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่ง หรือจากการสื่อสารรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง

การตีความ คือ ความสามารถในการอธิบาย หรือแปลความหมายหลายๆอันมาเรียงเรียงโดยทำการจัดระเบียบ สรุปยอดเป็นเนื้อความใหม่ โดยยึดเป็นเนื้อความเดิมเป็นหลักไม่ต้องอาศัยหลักเกณฑ์อื่นใดมาใช้

การขยายความ คือ ความสามารถที่ขยายเนื้อหาข้อมูลที่ได้รับรู้มาให้มากขึ้น หรือเป็นความสามารถในการทำนาย หรือคาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างดี โดยอาศัยข้อมูลอ้างอิงหรือแนวโน้มที่เกินเลยจากข้อมูล

กล่าวโดยสรุป ความรู้ความเข้าใจ หมายถึง ความทรงจำในเรื่องราว ข้อเท็จจริง รายละเอียดต่าง ๆ และความสามารถในการนำความรู้ที่เก็บรวบรวมมาใช้ดัดแปลง อธิบายเปรียบเทียบในเรื่องนั้นๆ ได้อย่างมีเหตุผล และความรู้ความเข้าใจเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงและรวมถึงการนำความรู้ความเข้าใจไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ตามขั้นตอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจขององค์กรในชุมชนที่มีต่อการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การศึกษาที่ชุมชนได้จดจำหรือรวบรวมไว้ที่จะนำไปสู่ความเข้าใจและมีการนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้อง และเนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ประชาชนหรือองค์กรในชุมชนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเพื่อนำไปใช้และสามารถวิเคราะห์เกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้กับชุมชนต่อไป

แนวคิดการพัฒนา

ความหมายของการพัฒนา

ความหมายของคำว่า “การพัฒนา” นั้น ได้มีนักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2522, หน้า 9) ได้กล่าว การพัฒนาทุกอย่างจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก่อนแล้วจะต้องมีสิ่งอื่นหรือลักษณะอื่นเข้ามาผสม จึงจะเรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่า “การพัฒนา” ลักษณะที่เพิ่มเข้ามานั้นที่สำคัญ คือ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้า

สมบูรณ์ สุขสำราญ (2524, หน้า 23) ได้ให้ความหมาย “การพัฒนา” ว่า คือ การทำให้เจริญนั่นเอง แต่เมื่อมาใช้เป็นคำแปลของ (Development) ในภาษาอังกฤษจะมีความหมายกินความลึกไปถึงการทำให้ดีขึ้นจากที่เป็นอยู่ โดยการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือการนำวิชาการแปลกใหม่เข้ามาใช้ การพัฒนาในความหมาย มิได้หมายถึงการพัฒนาวัตถุเท่านั้น แต่หมายถึงการพัฒนาบุคคลทั้งในด้านจิตใจและความคิดด้วย

วิทยากร เชียงกุล (2527, หน้า 12) ได้แสดงความเห็นถึง “การพัฒนา” ว่าการพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึง การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญงอกงามทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจ และความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุ เพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องพัฒนา ทางด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจและการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจ ด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้ เรียกว่า เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้า หรือ การเพิ่มรายได้เท่านั้น แต่อยู่ที่การเพิ่มความพอใจและความสุขของประชาชนมากกว่า

รีดเดอร์ (Reeder, อ้างถึงใน โสภณ โสภณ, 2540, หน้า 15) ให้ความหมายของ “การพัฒนา” ว่าหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

1. ความแตกต่าง เช่น ปริมาณและคุณภาพของบริการข้อมูลและข่าวสาร ฐานะทางสังคม บทบาทและอาชีพ เป็นต้น
2. การใช้ประโยชน์จากบริการที่มีอยู่และเพิ่มขึ้น
3. มีเทคโนโลยีและความมีประสิทธิภาพกระจายทั่วทุกสังคม
4. มีความเชื่อและความไม่เชื่อ เช่น เป้าประสงค์ ความเชื่อพื้นฐาน ค่านิยม โอกาสและการสนับสนุน
5. ทักษะคติ เช่น ระดับความพอใจ ความเป็นเอกภาพ ขวัญ และความพึงพอใจมากขึ้น
6. มีพฤติกรรม เช่น ช่วยเหลือตนเอง มีประสิทธิภาพ การใช้ทรัพยากรมนุษย์ และมีความคิดริเริ่มมากขึ้น

ความหมายของการพัฒนาชุมชน

นายพิสันต์ ประทานชวโน (2552) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชน และกล่าวถึงการมีส่วนร่วม ดังนี้

ความหมายการพัฒนาชุมชนการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย 2 คำ คือ การพัฒนา และชุมชน

การพัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนสภาพ ปรับปรุงให้ต่างจากเดิม ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของบุคคล กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในขอบเขตพื้นที่หนึ่ง ๆ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระดับพื้นฐานที่สุด คือ หมู่บ้าน หรือชุมชนในรูปแบบอื่น ๆ ที่มีมารวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาเดียวกัน เช่น ชุมชนลุ่มน้ำ ชุมชนวัฒนธรรม เป็นต้น

การพัฒนาชุมชน (Community Development) ตามหลักการพื้นฐานเป็นกระบวนการให้การศึกษ (educational process) แก่ประชาชนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ (self – reliance) หรือช่วยเหลือตนเองได้ (self – help) ในการคิด ตัดสินใจ และดำเนินการแก้ปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเอง และส่วนรวม

หลักการพัฒนาชุมชน คือ หลักประชาชน กล่าวคือ

1. เริ่มต้นที่ประชาชน ยึดจุดเดียวกับประชาชน มองโลก มองชีวิต มองปัญหา จากทัศนะของประชาชน เพื่อให้เข้าใจปัญหา ความต้องการของประชาชน เพื่อให้เข้าถึงชีวิต จิตใจ ของประชาชน

2. ทำงานร่วมกับประชาชน (ไม่ใช่ทำงานให้แก่ประชาชน เพราะจะทำให้เกิดความคิดมาทวงบุญทวงคุณจากประชาชนในภายหลัง) การที่จะทำให้ประชาชนเข้าใจปัญหาของตนเอง และมีกำลังใจลุกขึ้นต่อสู้กับปัญหา ช่วยกันคิด ช่วยกันแก้ไขปัญหานั้น ย่อมมีหนทางที่จะกระทำได้โดยไม่ยากหากเข้าใจปัญหาและเข้าถึงจิตใจประชาชน

3. ยึดประชาชนเป็นพระเอก ประชาชนต้องเป็นผู้กระทำการพัฒนาด้วยตนเอง ไม่ใช่เป็นผู้ถูกกระทำ หรือฝ่ายรองรับข้างเดียว เพราะผลของการกระทำการพัฒนานั้น ตกอยู่ที่ประชาชนโดยตรงประชาชน เป็นผู้รับโชค หรือเคราะห์จากการพัฒนานั้น

วิธีการพัฒนาชุมชน เป็นวิธีการพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน คือ

1. การรวมกลุ่ม หรือ จัดตั้งองค์กรประชาชน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ซึ่งเป็นสมาชิก มีบทบาท และ มีส่วนร่วม ในกิจกรรมของกลุ่ม/องค์กร ซึ่งจะส่งผลกระทบไปถึงส่วนรวมด้วย

2. การส่งเสริม/สร้างสรรคผู้นำและอาสาสมัคร เพื่อเปิดโอกาสและสนับสนุนให้ประชาชน มีความพร้อมจะ เป็นผู้นำ และ เป็นผู้เสียสละ ได้อุทิศตน ได้แสดงบทบาท มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน โดยส่วนรวม

กระบวนการพัฒนาชุมชน การปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการ และต้องอาศัยหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ในทุกระดับเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การติดตามประเมินผลในกิจกรรม/โครงการของชุมชน เป็นการสร้าง/ปลูกฝังจิตสำนึกในความ เป็นเจ้าของกิจกรรม/โครงการ นั้น โดยกระบวนการพัฒนาชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วมทุกชั้นตอนมี ดังนี้

1. การศึกษาชุมชน เป็นการเสาะแสวงหาข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ข้อมูลด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อทราบปัญหา และความต้องการของชุมชนที่แท้จริง วิธีการในการศึกษาชุมชนอาจต้องใช้หลายวิธีประกอบกันทั้ง การสัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด กลวิธีที่สำคัญที่นักพัฒนาต้องใช้ในขั้นตอนนี้ คือ การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เพราะถ้าหากปราศจากสัมพันธภาพที่ดีระหว่างพัฒนากร กับชาวบ้าน แล้วเป็นการยากที่จะได้รู้ และเข้าใจปัญหาความต้องการจริง ๆ ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์อันดี จนถึงขั้นความสนิทสนม รักใคร่ ศรัทธา จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้ เกิดขึ้นกับคนในชุมชน

2. การให้การศึกษาแก่ชุมชน เป็นการสนทนา วิเคราะห์ปัญหาพร้อมกับประชาชนเป็นการนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากขั้นตอนการศึกษาชุมชน มาวิเคราะห์ถึงปัญหาความต้องการและสภาพที่เป็นจริง ผลกระทบ ความรุนแรง และความเสียหายต่อชุมชน กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้เข้าใจ และตระหนักในปัญหาของชุมชน ซึ่งในปัจจุบันก็คือ การจัดเวที ประชาคม เพื่อค้นหาปัญหาร่วมกันของชุมชน

3. การวางแผน / โครงการ เป็นขั้นตอนให้ประชาชนร่วมตัดสินใจ และกำหนดโครงการเป็นการนำเอาปัญหาที่ประชาชนตระหนัก และยอมรับว่าเป็นปัญหาของชุมชนมาร่วมกันหาสาเหตุ แนวทางแก้ไข และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจที่จะแก้ไข ภายใต้อิทธิพลความสามารถของประชาชน และการแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญหา วิธีการวางแผน การเขียนโครงการ โดยใช้เทคนิคการวางแผนแบบให้ประชาชนมีส่วนร่วม

4. การดำเนินงานตามแผนและโครงการ โดยมีผู้รับผิดชอบในการดำเนินการตามแผน และโครงการที่ได้ตกลงกันไว้ กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การเป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุนใน 2 ลักษณะ คือ

4.1 เป็นผู้ปฏิบัติงานทางวิชาการ เช่น แนะนำการปฏิบัติงาน ให้คำปรึกษาหารือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน

4.2 เป็นผู้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

5. การติดตามประเมินผล เป็นการติดตามความก้าวหน้าของงานที่ดำเนินการตามโครงการเพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหา อุปสรรคที่พบได้อย่างทันท่วงที กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้

คือ การติดตามดูแลการทำงานที่ประชาชนทำ เพื่อทราบผลความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรค แล้วนำผลการปฏิบัติงานตามโครงการ หรือกิจกรรมไปเผยแพร่เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบ

การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วม นับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การติดตามประเมินผล ในกิจกรรม/โครงการของชุมชน เป็นการสร้าง/ปลูกฝังจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของกิจกรรม/โครงการนั้น

ปัจจุบัน แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา (People Participation for Development) ได้รับความนิยมและใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในงานพัฒนาทุกภาคส่วนหรือในลักษณะเบญจภาคี ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และประชาชน รวมพลังกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา/สาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนาซึ่งเป็นขั้นตอนของการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการตลอดจนแนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินการพัฒนา เป็นส่วนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ เทคโนโลยี ฯลฯ จากองค์กรภาคีพัฒนา

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนรับผลประโยชน์จากการพัฒนา ซึ่งเป็นทั้งการได้รับผลประโยชน์ทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นการประเมินว่า การที่ประชาชนเข้าร่วมพัฒนา ได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด การประเมินอาจประเมินแบบย่อย (Formative Evaluation) เป็นการประเมินผลความก้าวหน้าเป็นระยะๆ หรืออาจประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวมยอด

ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

การที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วม นอกจากการปลูกฝังจิตสำนึกแล้วจะต้องมีการส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางซึ่งควรพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. ปัจจัยเกี่ยวกับกลไกของภาครัฐ ทั้งในระดับนโยบายมาตรการ และการปฏิบัติที่เอื้ออำนวย รวมทั้งการสร้างช่องทางความร่วมมือของประชาชน จำเป็นที่จะต้องทำให้การพัฒนาเป็นระบบเปิดมีความเป็นประชาธิปไตย มีความโปร่งใส รับฟังความคิดเห็นของประชาชน และมีการตรวจสอบได้
2. ปัจจัยด้านประชาชน ที่มีสำนึกต่อปัญหาและประโยชน์ร่วมมีสำนึกต่อความสามารถ และภูมิปัญญาในการจัดการปัญหาซึ่งเกิดจากประสบการณ์และการเรียนรู้ ซึ่งรวมถึงการสร้างพลังเชื่อมโยงในรูปกลุ่มองค์กร เครือข่ายและประชาสังคม
3. ปัจจัยด้านนักพัฒนาและองค์กรพัฒนา ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทในการส่งเสริมกระตุ้นสร้างจิตสำนึก เอื้ออำนวยกระบวนการพัฒนาระดับสนุนข้อมูลข่าวสารและทรัพยากรและร่วมเรียนรู้กับสมาชิกชุมชน

ปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

1. อุปสรรคด้านการเมือง เกิดจากการไม่ได้กระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่ประชาชน โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การปกครอง การบริหาร เศรษฐกิจ ถูกควบคุมโดยคนกลุ่มน้อยทหาร นายทุน และข้าราชการ ขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการแจกแจงทรัพยากร
2. อุปสรรคด้านเศรษฐกิจ เกิดจากการขาดความสามารถในการพึ่งตนเอง อำนาจการต่อรองมีน้อย กระบวนการผลิต ปัจจัยการผลิตอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ ความแตกต่างในสังคมด้านรายได้ อำนาจ และฐานะทางเศรษฐกิจ
3. อุปสรรคด้านวัฒนธรรม ขนบประเพณีในแต่ละพื้นที่ที่ทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้เนื่องจากขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน/เผ่า

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เฉลิมชัย ปัญญาดี และคณะ (2547) ได้ทำการศึกษา เรื่องการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมชุมชนที่ศึกษาส่วนใหญ่มีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนน้อยโดยเฉพาะการจัดการแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ๆ มักถูกกำหนดโดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจากภายนอกชุมชนเป็นหลัก สำหรับการมีส่วนร่วมนั้น พบว่าการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อย องค์กรท้องถิ่นที่ดูแลแหล่งท่องเที่ยวเกือบทั้งหมดเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งมักทำหน้าที่เพียงเข้าไปเก็บภาษีบริษัทหรือผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเป็นหลักและไม่มีกรวางแผนหรือจัดทำระเบียบควบคุมหรือกำกับการใช้ประโยชน์จาก แหล่งท่องเที่ยวแต่อย่างใด

รัตนวดี จุลพันธุ์ (2547) ได้ศึกษา เรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประชาชนในท้องถิ่น กรณีศึกษา เกาะล้าน จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษา พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกาะล้านในระดับต่ำ และเมื่อทำการศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ พบว่า อาชีพ ประสบการณ์ในการอบรมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการรับรู้ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สถานภาพทางสังคมและการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการให้คุณค่าต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประชาชนในท้องถิ่น พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นไม่ค่อยได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขาดการประสานความร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ ปัญหาความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ รวมทั้ง หน่วยงานรัฐไม่ค่อยเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ข้อเสนอแนะ คือ หน่วยงานรัฐควรประชาสัมพันธ์ข่าวสารการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกาะล้านให้ประชาชนได้รับทราบมากขึ้น ควรส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้มากขึ้นโดยการจัดอบรม ประชุมหรือกิจกรรม รวมทั้ง ควรส่งเสริมให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากยิ่งขึ้น

สุชาติดา กรเพชรปาดิณี และคณะ (2550) ได้ศึกษา เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยวชุมชนหึ่งห้อย : กรณีศึกษาคลองอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยวชุมชนหึ่งห้อยเป็นไปตามวงจรการมีส่วนร่วมของ Cohen and Uphoff (1980) ตั้งแต่กระบวนการตัดสินใจ (Decision Making) มีส่วนร่วมในการจัดการผลกระทบ (Implementation) ทุกฝ่ายได้รับผลประโยชน์ (Benefits) และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ซึ่งในกระบวนการที่กล่าวมาชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการด้วยทั้งหมด ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการผลกระทบ คือ การได้รับผลกระทบโดยตรง โดยเฉพาะชาวบ้านที่อยู่ริมน้ำและมีต้นลำพูที่มีต้นหึ่งห้อยจำนวนมากเป็นจุดที่เรือนำนักท่องเที่ยวมาจอดชมหึ่งห้อยเป็นประจำ และปัจจัยอีกส่วนหนึ่งมาจากความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะมลภาวะทางน้ำที่ส่งผลต่อหึ่งห้อยซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

สมภาพร คล้ายวิเชียร และคณะ (2550) ได้ศึกษา เรื่องแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว หมู่บ้านข้างในอีสานใต้ พบว่าผลจากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่จะประสบปัญหาเรื่องการไม่มีพื้นที่ เลี้ยงช้าง จากผลการศึกษาผู้วิจัยจึงได้นำมาเสนอแนวทางการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้าน ข้างในอีสานใต้ 3 แนวทาง คือ แนวทางการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว แนวทางการพัฒนาตลาด ท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนาด้านความพร้อมทางการท่องเที่ยว

ฐาปกรณ์ ทองคำนุช (2553) ได้ศึกษา เรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศตลาดน้ำ : กรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำบางพลี อำเภอบางพลี จังหวัด สมุทรปราการ ผลการศึกษาสรุปได้ว่าตลาดน้ำบางพลีเป็นตลาดที่มีอัตลักษณ์และคุณค่า ควร พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัฒนธรรมและธรรมชาติ ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจชุมชน อนุรักษ์ ธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม ปัญหาสำคัญคือ ประชาชนในท้องถิ่น มีการศึกษาไม่สูงมากขึ้น อีกทั้งการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนยังไม่ดีเท่าที่ควร แนวทางต้องหามาตรการให้ชุมชนมี ส่วนร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยวและพัฒนาสิ่งแวดล้อมความ สะดวกแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงพัฒนาระบบประสานงานระหว่างชุมชนกับภาครัฐอย่างเข้มแข็ง

ณัฐพร ดอกบุญนาค (2553) ได้ศึกษา เรื่องศักยภาพของชุมชนในการมีส่วนร่วมด้านการ จัดการการท่องเที่ยว: กรณีศึกษา ชุมชนในเทศบาลตำบลพิมาย อำเภอกำแพง จังหวัดนครราชสีมา ผลงานวิจัยที่ได้คือ สถานที่ชาวบ้านหรือคนในชุมชนจะไม่มีส่วนในการดูแลรักษาปราสาทหินแต่ อย่างใด ผู้ที่มีหน้าที่ในการรับผิดชอบคือกรมศิลปากร ส่วนทางเทศบาลก็จะมีเจ้าหน้าทีในการ ดูแลรักษาความสะอาด ทางกรมศิลปากรพยายามที่จะทำให้ปราสาทหินพิมายเป็นมรดกโลก และกำลังเกิดข้อขัดแย้งกับชุมชน ในกรณีที่จะให้ชาวชุมชนโดยรอบปราสาทย้ายออกจากที่อยู่เดิม และการมีส่วนร่วมในงานเทศกาลต่าง ๆ ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมด้วย โดยการขาย สินค้า ออกบูธ ขายอาหารพื้นเมือง การทำหมี่พิมายที่มีชื่อเสียงมาก ๆ รวมถึงการรื้อฟื้นอาหาร ประเพณี อาหารต่าง ๆ โดยมีผู้สูงอายุที่สามารถถ่ายทอดความรู้ในการทำให้นอกจากนั้นยังมีการ แห่เทียนเข้าพรรษา ต่าง ๆ โดยที่จะให้ชาวชุมชนเป็นคนคิดและลงมือทำเอง โดยจะได้งบประมาณจากรัฐเข้า มาสนับสนุน การประชาสัมพันธ์ทางเทศบาลจะทำป้ายต่าง ๆ แผ่นพับวางไว้ตามจุดต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น ที่ทำรถผู้โดยสาร ด้านความปลอดภัยก็จะมีในส่วนของคนในชุมชนที่จะเข้ามาเป็นอาสาสมัคร ป้องกันภัย เช่น ในช่วงของเทศกาลหรืองานประจำปี ชุมชนจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างมาก

สรุป งานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการช่วยในการทำรายงานทางการวิจัย เนื่องจากสามารถนำมาเป็นตัวอย่างและแนวทางในการทำรายงาน นอกเหนือจากนั้นยังมีส่วน สำคัญในการนำข้อมูลต่างๆมาประยุกต์ใช้ในการทำรายงานการวิจัยของผู้วิจัยได้อีกด้วย

นอกเหนือจากการอ้างอิงแล้ว รูปแบบต่างๆในการทำรายงานการวิจัยก็ยังสามารถดูเป็นตัวอย่างได้ด้วยเช่นกัน ซึ่งผลงานการวิจัยในเล่มนี้สามารถที่จะนำไปเป็นตัวอย่างในการรายงานทางการวิจัย รวมถึงการนำผลการวิจัยที่ได้ไปใช้ประโยชน์ทางด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ทั้งที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยหรือพื้นที่ทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ ก็สามารถที่จะนำแนวทางที่ได้ไปปรับปรุงเพื่อใช้กับพื้นที่ของตนเองได้เช่นกัน